

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 61, Aralık / December 2018, 113-132

**TAYYARE CEMİYETİ’NİN HAVACILIĞI GELİŞTİRME
FAALİYETLERİ: TAYYARELERE İSİM VERME TÖRENLERİ**
Activities of Turkish Aeronautical Association For The Development of Aviation: Naming Airplanes Ceremonies

(Makale Geliş Tarihi: 06. 11. 2018 / Kabul Tarihi: 20. 11. 2018)

Yücel ÖZTÜRK*

Öz

Genç cumhuriyetin kurucu ve yönetici kadroları, uzun ve yüksek yoğunluklu savaşların içerisinde yetişmişlerdi. Bu sebeple Türk havacılığını ve uçak sanayisini geliştirmeyi, ülkenin yönetim hedeflerinin en başına koymuşlardı. Kısıtlı imkânların, vatandaşın elinde bulunan kaynaklar sayesinde aşılabileceği fikri ile Tayyare Cemiyeti’ni kurma yoluna gitmişlerdi. Türk Tayyare Cemiyeti, havacılık sanayine katkıda bulunmak için birçok yöntemle başvurmuştu. Başlangıçta uçakları satın alma, akabinde kendi uçağını yapma ilkesi ile ilk yıllarda oldukça önemli mesafeler kat edilmişti. Düzenlenen etkinlikler ile Türk Hava Kuvveti’ne birçok uçak kazandırılmıştı.

Bu çalışmada, Türk Tayyare Cemiyeti’nin havacılığı geliştirme faaliyetleri kapsamında ülkemizde tayyare alımı için yapılan bağışlar, tayyarelere isim verme törenleri ile elde edilen kazanımlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tayyarelere İsim Koyma Törenleri, Tayyare Cemiyeti, Türk Havacılığı, Bağış Uçak.

Abstract

The administrative staff of the young republic grew up in long and intensive wars. For this reason, developing the Turkish aviation and aircraft industry is the first one of the country's management objectives. With the idea that limited opportunities could be overcome through the resources available to the citizen, they went on to establish the Tayyare Society. Turkish Air Association, applied to many methods to contribute to the aviation industry. In the beginning years, with the principle of buying planes and making their

* Dr., yturk1526@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7540-7030>

own aircraft, significant progress has been made in the first years. With the activities organized, the Turkish Air Force was equipped with many aircraft.

In this study, it will be tried to determine the acquisitions made for the recruitment of the people in our country within the scope of Turkish Air Association's aviation development activities and the acquisitions obtained by naming ceremonies.

Keywords: Naming Airplanes Ceremonies, Tayyare Society, Turkish Aviation, Donation Airplane

Giriş

Osmanlı Türk Milleti, verdiği İstiklal Harbi sonucunda bağımsızlığına ulaşabildi. Ardından Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurdu ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için çeşitli faaliyetlere girişti. Bu faaliyet alanlarından birisi de Türk Tayyareciliğinin geliştirilmesine dönük çalışmalardı. Bu düzlemde sistemsiz ve yetersiz olan ülke kaynaklarının verimli şekilde yönlendirilmesi ve merkezi bir yapıya kavuşması için 16 Şubat 1925 tarihinde Türk Tayyare Cemiyeti¹ kuruldu. Cemiyet'in amacı havacılığın askeri, iktisadi, siyasi ve sosyal önemini benimsetmek, bu alanda ihtiyaç duyulan maddi ve manevi kaynağı temin etmek idi (Türk Tayyare Cemiyeti, 1925: s.11). Cemiyet bu doğrultuda hedeflerini yakın ve uzak olmak üzere şu şekilde belirledi:

"I. Acil Yapılması gerekenler:

Öncelikli ve şimdiden yapılması gerekli hususlar:

1. En son model de avcı tayyaresi, Keşif tayyaresi, Bombardıman tayyaresi, satın almak.

2. Tayyarelerin muhafazasına ve kullanılmasına mahsus tesisat:

Hangarlar, Benzin depoları, Tayyare/hava meydanları; oluşturmak.

3. Tayyarelerin kullanması için gerekli teçhizat ve mühimmatın tedarik edilmesi,

¹Türk Tayyare Cemiyeti, uçak sanayinde dev adımların atılıp hava sahası güvenliğinin önem kazandığı iki savaş arası dönemde kurulmuştur (16 Şubat 1925). Türkiye'nin kendi uçaklarını üretebilmesi, sivil ve endüstriyel havacılığın meydana getirilebilmesi amacıyla "*Acil ve umumi bir ihtiyacın*" neticesinde kurulan Cemiyet, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün himayesinde, Başvekil İsmet İnönü'nün fahri başkanlığında, Atatürk'ün eski yaverlerinden Bolu Mebusu Cevat Abbas Gürer'in Kurucu Başkanlığı'nda faaliyet göstermiştir. Cemiyet gelirlerini; 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayram etkinliklerinde toplanan yardımlar, halkın bağışları, tayyare piyangoları, tayyare pulları ve üye aidatlarından elde etmiştir (Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 1925: s.1; Gürer, 2007: s. 285-286). 1935'te Cemiyet'in adı "Türk Hava Kurumu" olarak değiştirilmiş; ancak makalede bütünlük olması düşüncesi ile önceki adı kullanılmıştır.

4. Tayyare tamirhanelerinin tesis edilmesi,

5. Makinist yetiştirecek okulların kurulması, -bu okulların yetiştireceği makinistler tayyarelerde iş görebilmekle beraber aynı zamanda traktör kullanmak, bir fabrikada makine idare etmek gibi işleri de yapabilirler ki böyle bir mektebin tesisi yalnız tayyarecilik noktasından değil, memleketin diğer sanayi kollarının geliştirilmesi için de son derece önemlidir.

II. İstikbalde yapılması zorunlu olanlar:

Türk milletinin en öncelikli olarak yapması gereken bir tayyare fabrikası kurmaktır. Avcı, keşif, talim ve bombardıman tayyarelerinin bütün aksamını imal edecek ve istenilen nitelikte tayyareler meydana getirecek bir fabrika tesisi için sarf edilmesi lazım gelen paranın ehemmiyetini Türk milleti takdir edebilmektedir. Fabrika ile bir de pilot yetiştirebilecek okul tesis edilmesi kesin gerekliliktir. Türk vatanının her an ve her dakika taarruza uğrayacağını düşünerekten ordunun diğer aksam ve levazımı gibi hava kuvvetinin de mümkün olduğu süratle arttırılması cemiyetin en birinci emelidir.” (Türk Tayyare Mecmuası, S.16-18: s.3).

Tayyare Cemiyeti, kuruluş amaçları doğrultusunda, belirlediği hedeflere ulaşabilme yolunda tanıtım, öğretim ve teşvik metotlarını araç edinmiş, bu araçların işlevselliği açısından da her yer ve şartta çok farklı etkinlikler düzenleme fikrini benimsemişti.

Cemiyet yöneticileri tarafından, etkin tanıtım ve toplumu bilinçlendirme etkinliklerinin; önemli gün ve bayramlarda düzenlenecek faaliyetler ile sağlanması kararlaştırılmıştı. Havacılığın topluma anlatılma ve tanıtılma zamanlarının tarihsel zaferlerin yıldönümü kutlamalarına denk getirilmesi son derece anlamlıydı. Bu günlerde yapılacak birçok etkinlik ile gelir elde edilmekte idi. Bu etkinliklerden bir tanesi de halkın yaptığı yardımlar ile satın alınan uçaklara isim verme etkinlik ve törenleri idi (Aydın, 2011: s. 52).

1. Tayyarelere İsim Verme Törenlerinin Yöntem Ve Kazanımları

Erken Cumhuriyet döneminde havacılığın hızlı gelişimini temin edebilmek ve halkın desteklerini artırabilmek maksadı ile çeşitli uygulamalara gidilmişti. Bunların başında yurdun geneline yayılan Tayyare Bayramı etkinlikleri içinde veya diğer önemli tarihi günlerde icra edilen tayyarelere isim verme törenleri gelmekteydi. Cemiyet’e en çok maddi yardım yapan şehir, kasaba, köy, aile, kişi ya da kurumlara ait isimler, merkez idare heyetinin almış olduğu kararla satın alınan uçaklara verilmekteydi (Türk Tayyare Cemiyeti, 1932: s. 11-12). Zaman içerisinde Cemiyet’in, Zafer ve Tayyare Bayramları ile tarihi günlerde en önemli etkinliklerden biri “uçaklara isim verme törenleri” olmuştu. Cemiyet; icra edilen tören etkinliklerinde bu hususu, başışı yapan şehir/kasaba halkını, satın alınan uçağın hareket edeceği meydana davet ederek uçağın gösteri uçuşundan sonra halkın huzurunda uçağa isminin verilmesi şeklinde gerçekleştiriyordu. Böylece halk, “isim koyma törenleri” ile Cemiyet’e yap-

tığı bağışın sonucunu izlemiş, katkıları ile satın alınan uçağın gövdesinde memleketlerinin ismini görerek bu gururu yaşamış oluyordu. Bağış yapan şehir/kasabanın ismi, uçağın gövde veya dikey şekilde kuyruğuna yazılıyordu. Böylesi bir tören hem kampanyalara ilgiyi artırıyor hem de toplanan bağışın boşa gitmediğini, nasıl kullanıldığını göstermiş oluyordu (Hava Kuvvetleri Komutanlığı, 2005: s.315).

Cemiyet, on bin lira ve üzerinde bağış yapan her şehir, kasaba, köy ya da kişinin, kendi isimlerini taşıyan uçağı göklerde görebileceklerini duyurmuştu. Cemiyet'in yapmaya çalıştığı son dönem Osmanlı'dan beri süregelen bağış geleneğini (Yalçın, 2010: s. 192-197) resmi bir karara bağlayarak halkın havacılığa katkısını teşvik etmekte. Bu girişime ilk yanıt Adana'nın Ceyhan kasabasından geldi. On bin lira tutarında bağış yaptığını duyuran Ceyhanlılar, Cemiyet'in satın alacağı ilk uçağı "Ceyhan" adının verilmesini istiyordu. İtalyan *Ansaldo* fabrikasının ürettiği, Ceyhan isimli uçağın ilk deneme uçuşu, 17 Haziran 1925'te Ankara'nın At Koşusu mahallindeki kalabalık bir davetli kitlesi önünde yapıldı. 20 Haziran'da uçak, Cemiyet'in Fen Şubesi'ni organize etmekle sorumlu, dönemin meşhur havacılarından Vecihi Hürkuş² tarafından Ceyhan halkına teşekkür etmek ve isimleri yazılı uçağı göstermek amacıyla Ceyhan'a doğru yolculuğa çıkarıldı (Hürkuş, 2000: s.266-281). Vecihi Bey, seyahat boyunca yerleşim birimlerine, Cemiyet'in propaganda kâğıtlarını dağıttı. Ceyhan dönüşü ise Adana semalarında helezonlar çizerek bir "gösteri uçuşu" yaptı ve burada halkın yoğun tezahüratlarıyla karşılandı. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Bölge Müfettişi Dr. Fazıl Berki Bey, Cemiyet adına bir konuşma yaptı. Bu konuşması ile ülke savunmasında millî havacılığın ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu, uçağın etrafını saran kalabalığa anlatmaya çalıştı. Bu gösteri ve konuşmanın ardından Cemiyet'in Adana şubesi, para bağışı için kuyruğa giren vatandaşlarla doldu. Yarım günde Adana şubesine yapılan toplam bağış, 220 bin lirayı geçmişti (Hürkuş, 2000: s.178-189). 1929 yılı Zafer ve Tayyare Bayramı'nda, İstanbul Yeşilköy'de yapılan törende CHP Müfettişi ve Cemiyet'in İstanbul Şubesi Reisi, Kolordu Komutanı ve İstanbul Mebusları hazır bulundu (Cumhuriyet, 31.08.1929: s.1,3). Yapılan yardımlar neticesinde alınmış olan uçaklar, "isim verme törenleri" sonrasında orduya hediye edildi. 1931 yılında ise yapılan yardımlarla alınmış olan 37 bağış uçağından, 6 âdetine -alan kasabalar olmaları sebebi ile- ortaya konulan etkinlikler neticesinde ve yerel halkın huzurunda "Akşehir", "İskilip", "Bayburt", "Siverek", "Bodrum" ve "Cizre" isimleri verilmişti (Gaziantep, 31.08.1931: s.2; Hâkimiyeti Milliye, 01.09.1931: s.5).

² Vecihi Hürkuş, 1895 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlkokulu Bebek'te okudu, Üsküdar'da Füyuzat-ı Osmaniye Rüştîye'sinde ve Üsküdar Paşa kapısı İdadisinden okudu, sanata olan ilgisinden Tophane Sanat Okulu'na geçti ve bu okulu bitirdi. Yeşilköy'deki Tayyare Mektebi'ne girerek tayyareci adayı olan Vecihi Hürkuş, 15 Kasım 1916'da tayyarecilik eğitimini bitirerek pilot diplomasını aldı ve ilk uçuşunu 21 Mayıs 1916 tarihinde yaptı. Kurtuluş Savaşı'nda ganimet olarak Yunanlardan ele geçen çeşitli uçak motorlarından istifade ederek, ilk uçağı "Vecihi K VI"yı imal etti. İmal ettiği uçağı ile 28 Ocak 1925 tarihinde ilk uçuşunu izinsiz olarak yaptığı için cezalandırılınca istifa ederek hava kuvvetlerinden ayrıldı. Ankara'da kurulmakta olan Türk Tayyare Cemiyeti'ne katıldı. Türk Tayyare Cemiyeti'nde Fen şubesinin organizasyonun da görev aldı (Hürkuş, 2008: s. 4).

İsim verme etkinlikleri çerçevesinde yapılan konuşmalarda, ülkeye yapılacak muhtemel bir uçak taarruzuna karşı alınabilecek en iyi karşı tedbirin yine uçak filosu ile karşılık vermek olacağı fikri ön plana çıkarılmaktaydı. Böylece halkın havacılığa verdiği desteğin artırılması için kamuoyu oluşmasına yönelik çalışmalara yoğunluk verilirdi (Bingöl, 1937: s.18; Aslan, 2014: 148).

Başvekil İsmet Paşa (İnönü), 27 Kasım 1932’de, Tayyare Cemiyetinin V. Kongresi’nde, bundan sonra meydana gelebilecek bir savaşın kesin neticesini ancak uçakların tayin edebileceğini, hava saldırılarına karşı tedbir için Avrupa’nın belli başlı şehirlerinde tatbikatlar yapıldığını ifade etmişti. Bu doğrultuda İsmet Paşa (İnönü), Türkiye’ye yönelik olabilecek hava saldırılarına karşı Türk halkının gerekli bilgi ve teçhizat ile donatılmasını istiyordu (Türk Tayyare Cemiyeti, 1932: s. 3-10). Yapılan tüm etkinlikler gibi isim verme törenlerinde de bu konu sürekli canlı tutulmaya ve halkın bilinçlendirilmesine gayret sarf ediliyordu. Bayram ve etkinlikler bu boyutlu bilinçlendirmeler açısından son derece fayda sağlamıştı (Gökmen, 1935: s.2). Belirlenen hedefler doğrultusunda Türk basın organlarının bazılarında Tayyarelere isim verme törenlerinde vatandaşlara yapılan duyuru ve çağrılardan bazıları şu şekilde idi:

“Aziz Yurttaş! 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı yaklaşıyor. Bu büyük günde Türk Tayyare Cemiyeti’ne yardım etmek en büyük yurt borcudur.” (Anadolu, 29.08.1934: s.1) “Vatandaş; Bugün Tayyare Bayramıdır. Unutma!” (Anadolu, 30.08.1934: s.1), “Hava tehlikesini bilenlerin arasına katılmayanlar! Acele ediniz. Yurt, sizi ödeve çağırıyor” (Ulus, 30.08.1937: s. 2,3), “Tayyare En Güçlü Silahtır !” (Babalık, 28.08.1936: s. 1), “Tayyare Güçlü Bekçidir!” (Babalık, 21.08.1936: s. 2), “Uçağı olmayan bir yurt, damı olmayan bir eve benzer”(Akşam, 30.08.1936: s.4).

Artık bir savaşın kaderini hava gücünün tayin edeceği bilindiğine göre, bağımsızlığını korumak isteyen her devlet, uçak sanayini kurmak zorundaydı (Yalçın, 2012: s.270).Türkiye, bu tarihe kadar Kayseri Uçak Fabrikası ile Eskişehir Uçak Tamir Fabrikası’ını kurmuştu (Evsile, 2002: s.719-726). Cemiyetin kuruluş hedefleri böylelikle gerçekleştiriliyordu. İlk etapta isimleri yardımı yapan halkın yaşam alanları olarak verilen uçaklar satın alınmıyor, hava kuvvetinin temeli oluşturuluyor ardından da kendi uçağını yapabilmek adına sanayinin temelleri atılıyordu.

1935 yılında isim verme etkinlikleri dolayısıyla Cemiyet adına söz alan Dr. Ragıp Bey, bir devletin elindeki uçak sayısının, o devletin gücünün bir göstergesi olduğunu dile getirmiş; dünyanın, “bu yeni silaha verdiği önemi düşünerek” Cemiyet’e yapılmakta olan bağışların arttırılmasının, bir vatan borcu olduğunu ifade ederek sözlerini bitirmişti (Ulus, 31.08.1935: s.1). Çünkü Türkiye’nin hava savunma sanayisi için gerekli 20-30 milyon lirayı, salt devlet bütçesinden karşılayabilecek gücü yoktu. Cemiyet’in ise tedarik edebildiği rakam, bunun onda biri kadar bile değildi. O halde yapılması gereken, ülkenin maruz kalacağı hava tehlikesini ve havacılığın önemini vatandaşlara anlatarak, özellikle isim verme etkinlikleri ile halkı bağış yap-

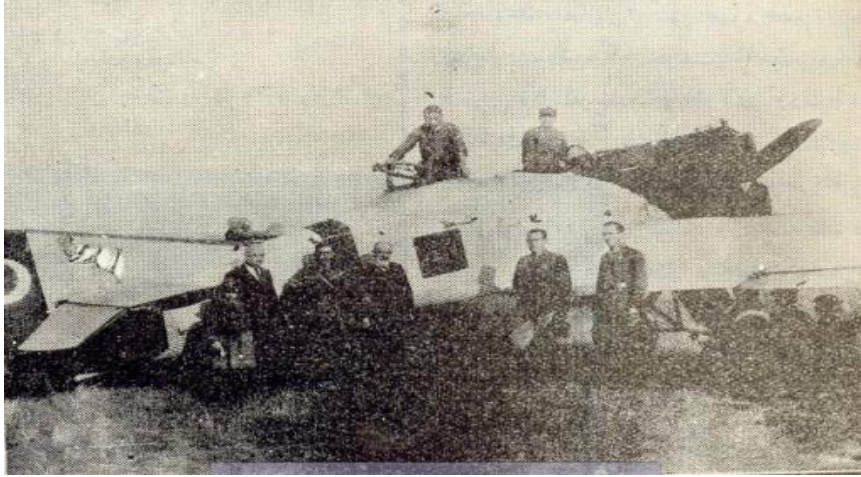
maya teşvik etmek idi. Bu faaliyet ve kampanyaları yürütmek, başta cemiyet olmak üzere herkesin öncelikli vazifelerinden biri olmalıydı (*Ayın Tarihi*, S.18: s.136).

2. Yurt Geneline Yayılmış Tayyarelere İsim Koyma Törenleri İle İsimleri Verilen Yerleşim Birimleri

Erken Cumhuriyet dönemi yöneticileri ve kurumları, Türk Havacılığının gelişimi için her etkinlik ve fikirten azami derece de istifade etmek düşüncesine sahipti. Bu fikri maksadın en somut ifadelerinden biri, 30 Ağustos Zafer ve Tayyare bayramı ile diğer tarihi günlerde düzenlenen “*tayyarelere isim verme*” tören ve etkinlikleri olmuştur. Etkinliklerin ülke genelinde nasıl kutlandığı isim verme törenlerinden tespit edilmiştir. Hangi yerleşim birimlerinin bu amaç için yardımlarda buldukları da diğer bir tespittir. İlk etapta on bin liralık yardım yapan tüm yerleşim yerlerinin isimleri uçaklara verilmiştir (Hava Kuvvetleri Komutanlığı, 2005: s.2-3). Belirtilen doğrultuda tayyarelere isim verme tören ve etkinliklerinin ülke genelinde nasıl ortaya konulduğuna dair bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Edirne, Uzunköprü Tayyareleri

Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi’nce Edirne, Keşan ve Uzunköprü isimlerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Edirne’de binlerce kişiden oluşan halk huzurunda, vali, asker, kurum başkanları (memurlar), Cemiyet Başkanı ve üyeleri, diğer cemiyet mensupları, okullar ve il yönetici heyetleri önünde Numune Çiftliği Meydanı’nda gösterişli ve coşkulu bir tören gerçekleştirilmiştir. Ayın dokuzunda saat on beşte bütün Edirne halkı tayyare meydanında toplanmış ve hava kuvvetlerinin desteğiyle muhteşem bir tören hazırlanmıştır (Edirne, Uzunköprü Tayyareleri, 1926: s.20).

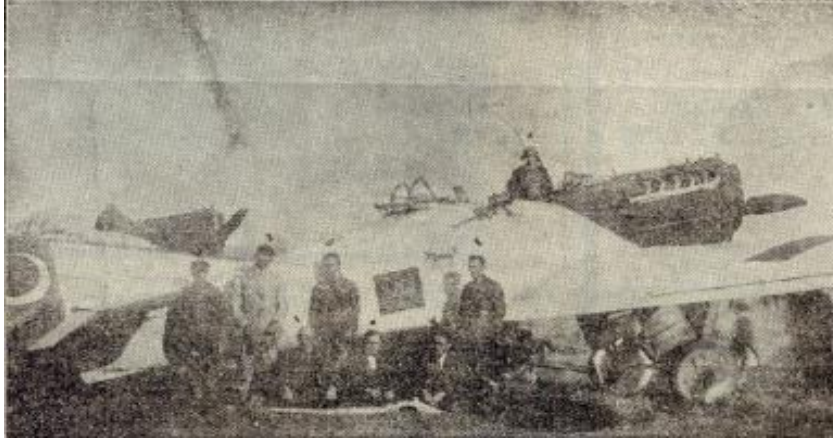

Fotoğraf 1: Edirne Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Tören günü bütün Edirne istiklal şahini olarak addedilen uçak etrafında hilal şeklinde yer almışlardı. Arıza yapan Keşan tayyaresi ise törene katılamamıştı. Vali

bey kahraman tayyarecilerimizin önüne doğru birkaç adım atıp “*Hoş Geldiniz*” diyerek tayyarecileri selamladı. Edirnelilerin gelecek yıl altı tayyarelik bir filo oluşturacaklarına dair söz verdiklerini ifade etti. Sonra sözü Türk Ocağı Reisi Hamdi Bey alıp tayyarelerin öneminden bahseden çok coşkulu ve heyecanlı bir konuşma yaptı. Akabinde Edirneli Muallim Haşim Bey de konuşmasını tamamladıktan sonra Tayyare Cemiyeti Başkanı Şevket Bey, pilot Süreyya ve Rasit Muzaffer Bey’e Uzunköprü adına birer kol saati hediye etti (Edirne, Uzunköprü Tayyareleri, 1926: s.20).

Tayyareler, halk huzurunda uçuş yaparak şehri gezdiler. Rengârenk kâğıtlar atarak halka teşekkürlerini iletmış oldular. Halk sevinç içinde saatlerce alkışladı. Milletin iradesinin kanatlandığını, saadetinin, hâkimiyetinin, ümidinin bugünden yükselmeye, her daim kahramanca uçmaya hazır bulunduğunu gördükçe içinden doğan asil bir iman, benliğini yükselten derin bir gururla coştı, deryalar gibi taşı ve bir tufan hissiyatı ile bu ölüm ve saadet kuşları uçakların önünde, memleket büyüklerinin huzurunda asil bir duygu ile söz verdi: “*Bir sene sürmez karşımızda heybetle duran ve birer şahin gibi Türk semalarını gözetleyen bu zafer kuşlarını Edirneliler bir misli daha yükseltecek, arttıracaktır.*” Böylelikle tören tamamlandı. Akşam da belediye tarafından yemek verildi. Bugün Edirne tarihi için önemli bir gündü (Edirne, Uzunköprü Tayyareleri, 1926: s.20).

Fotoğraf 2: Uzunköprü Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Ödemiş, Bergama, Akhisar, Kemalpaşa Tayyareleri

Ödemiş, Bergama, Akhisar ve Kemalpaşa tayyarelerinin isim verme törenleri, Cumhuriyet Bayramı’nda saat 14: 30’da büyük bir coşkuyla gerçekleştirmiştir. Törene; Ödemiş, Kemalpaşa, Bergama, Akhisar Tayyare Cemiyeti Heyetleri, Genelkurmay Heyeti, subaylar, Valilik Encümen Heyeti, Mülkiye Memurları, gazeteciler, dernek temsilcileri ve davetlilerden oluşan kalabalık bir grup eşlik etmiştir. Misafirler

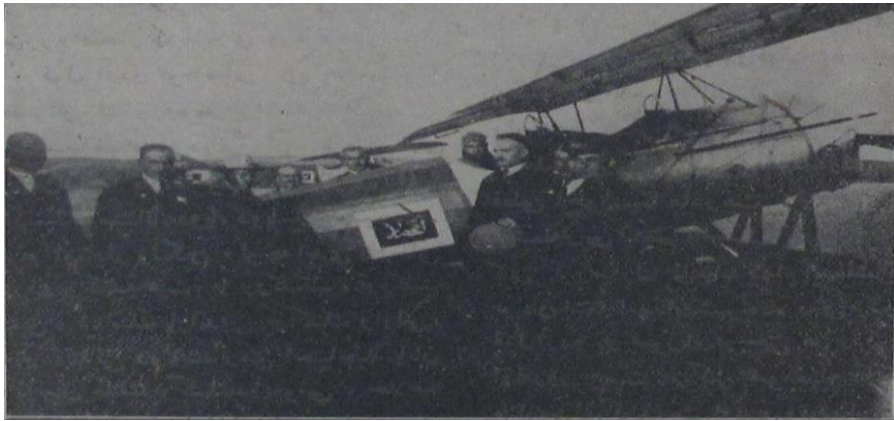
bayraklarla süslenmiş, Tayyare Mektebi'nde ağırlandırlardır. Burada misafirlere şekerlemeler ikram edilmiş daha sonra müzik eşliğinde sahaya çıkılmış ve yardımları ile tayyarelerin alımını gerçekleştirmiş olan yerleşim birimlerinin isimleri sıra ile dört tayyareye verilmiştir (Ödemiş, Bergama, Akhisar, Kemalpaşa Tayyareleri, 1926: s.20-21)

Ödemiş Tayyaresi

Ödemiş Tayyaresine isim verme töreni esnasında, Vali vekili Halit Beyefendi milletin yaptığı fedakârlıkları dile getirip tayyarecileri onurlandırıcı tarzda kısa bir konuşma yaptı. Konuşmanın ardından da tayyarenin isminin yazılı olduğu bez örtü kesildi. Tören, “Yaşasın Ödemişliler” tezahüratları eşliğinde isim verme töreni, alkışlar ve fotoğraf çekimleri ile son buldu. (Ödemiş Tayyaresi, 1926: s.21).

Fotoğraf 3: Ödemiş Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Fotoğraf 4: Akhisar Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Akhisar Tayyaresi

Ödemiş Tayyaresinin isim verme töreninin ardından Akhisar tayyaresinin töreni Belediye Başkanı Aziz Bey'in refakatiyle gerçekleştirilir. Aziz Bey, milletimizin fedakârlığından bahsedip ordumuza ve milletimize takdir ve tebriklerini sundu. Akhisar yazısının uçağın gövdesinde görülmesiyle birlikte alkışlar ve "Yaşa" nidalarıyla birlikte tören ve etkinlikleri gerçekleştirildi (Akhisar Tayyaresi, 1926: s.21).

Bergama Tayyaresi

Fotoğraf 5: Bergama Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Bergama Tayyaresinin isim verme törenine milletvekili Kamil Bey katıldı. Törenin Cumhuriyet Bayramı'nda düzenlenmesi sebebiyle Gazi Mustafa Kemal Atatürk anıldı, millet, ordu ve tayyarecilik üzerine takdir ve tebrik konuşmaları yapıldı. "İstikbal, hayat, saadet, Türkündür." nidaları ve alkışları eşliğinde tayyarenin örtüsü kesilerek açıldı ve Bergama yazısı görüldü. Belediye ve Tayyare Cemiyet Başkanı Süleyman Bey, ileride Bergama Halkının Tayyare Cemiyeti'ne çok daha fazla tayyare bağışlayacağını duyurdu. Tören böylelikle tamamlandı (Bergama Tayyaresi, 1926: s.21).

Kemalpaşa Tayyaresi

Bergama Tayyaresinin isim verme töreninden sonra Kemalpaşa Tayyaresinin isim koyma törenini de Belediye Başkanı Aziz Bey gerçekleştirdi. Etkili bir tebrik ve teşekkür konuşmasını takiben tayyarenin örtüsü kesilmek suretiyle açıldı ve Kemal-

paşa isminin görülmesiyle beraber Gazi Mustafa Kemal gönüllerde hissedildi. Durmak bilmeyen alkışlar ve “yaşa” nidalarıyla tören tamamlandı.

Ödemiş, Akhisar, Bergama ve Kemalpaşa tayyarelerinin isim verme törenlerinin son bulmasının ardından sırayla havada tayyareler birer tur atıp misafirleri ve başışları yapan halkı selamladılar. Pilotlara birer altın saat hediye edildi. Misafirler ile tayyareleri alarak başışlayan ilçelerin heyetleri ve Hava Kuvvetleri mensupları tören alanından ayrıldılar (Kemalpaşa Tayyaresi, 1926: s.21).

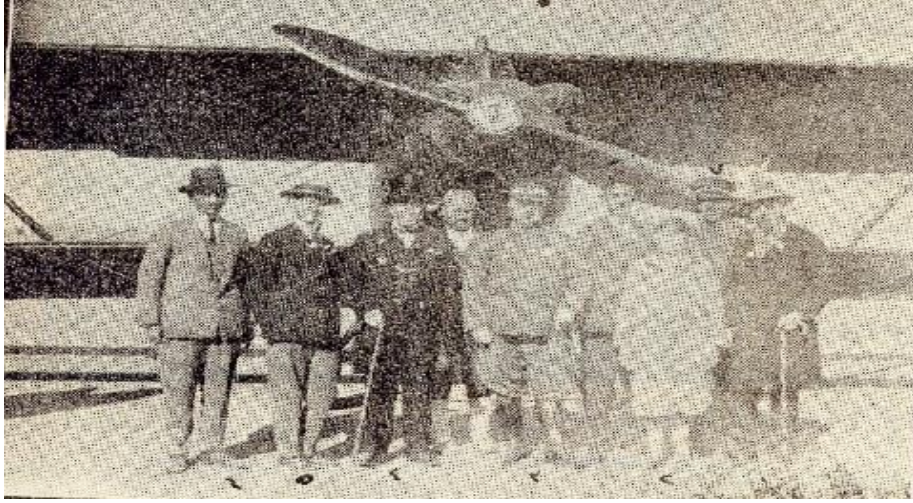

Fotoğraf 6: Kemalpaşa Tayyaresi isim Koyma Töreni

Balıkesir, İkinci Kolordu Tayyareleri

12 Kasım Cuma günü Balıkesir halkı yediden yetmişe tayyare meydanını doldurmuşlardı. Program dâhilinde törenin başlangıcı bir top atışıyla duyurulmuştu. Askeri kıta, bando takımı, jandarma, polis mensupları da yerlerini almıştı. Tayyareler de yerlerini almış, kurdelelerle süslenmişti. Kolordu kumandanı Ali Hikmet Paşa'nın gelişiyle etkinlikler başlatılmış ve ardından bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmada Balıkesirlilere hitaben, iki tayyareye isim vereceklerini tayyarelerden birinin kendi kıtasının adını taşıyacağı için çok mutlu olduğunu ifade etmişti. Konuşmasının devamında alım için gerekli paranın kendisine bağlı askeri kıtanın maaşından kesilerek toplandığını ve bunu ilk kez gerçekleştiren askeri kıta oldukları için de ne kadar çok gurur duyduğunu anlatmıştı. Daha sonra Balıkesir halkının fedakârlığından ve vatanperverliğinden bahsedip başış hususunda ilk sıralarda yer almalarından dolayı çok gururlu ve mutlu olduğunu da cümlelerine ekledi. Gelecekte de başışlar, maddi yardımlar hususunda daha da önde olmaları gerektiğini ve bunun için gayret göstereceklerini ifade edip kurdeleyi kesti. Kolordu kumandanı Ali Hikmet Paşa'dan sonra Belediye Başkanı Hayrettin Bey de Balıkesir tayyaresinin kurdelesini kesmişti. Ardın-

dan konuşmalara devam edilmiş ve en sonunda resmigeçitle tören sonlandırılmıştır (Balıkesir, İkinci Kolordu Tayyareleri, 1926: s. 20-21).

Fotoğraf 7: Balıkesir Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Konya Tayyaresi

Konya tayyaresinin isim verme töreni, 1926 yılı 5 Kasım Cuma günü şehre dokuz kilometre uzaklıkta bulunan bir alanda yapıldı. Planlanan tören, bir hafta önceden gazeteler aracılığıyla duyuruldu ve Tayyare Cemiyeti bünyesinde bulunan köy muhtarları da tezkere ile davet edildi. Davetiyeler şehir ve köylere tayyareler ile ulaştırıldı. Halkın tören alanına rahatlıkla ulaşabilmesi için özel tren seferleri düzenlendi. Törene Ordu Müfettişi Fahrettin Paşa, Vali İzzet Bey, Beşinci Kolordu Kumandanı Naci Paşa, Tayyare Cemiyeti Heyeti İdaresi, Belediye ve Belediyeye bağlı memur heyeti, mülkiye ve askeriyeden pek çok kişi ve yediden yetmişe tüm halk katılmıştı. Tayyare Cemiyeti adına Mustafa Bey konuşmasını yaptı, akabinde kurdele Vali Bey tarafından kesildi. Konya ismi Tayyarenin üzerinde gözükmeye halk tarafından büyük bir heyecan ve coşkuyla alkışlandı. Akabinde Fahrettin Paşa tarafından idare heyetinin çalışması takdir edildi. Şair Reşidi Bey tarafından "*Tayyare Alın... Yükselin Ey Ehli Hamiyet!*" isimli şiir okundu. Konya Tayyaresiyle birlikte törende bulunan Mersin Tayyaresi tarafından halkın huzurunda muhtelif gösteri uçuşları yapıldı, isteyenler tayyarelere bindirildi. Halk son derece memnun bir şekilde tören alanından ayrıldı.

Konya'da kaldıkları süre zarfında günün hatırası olarak pilot Muzaffer ve makinist Nuri Beylere Konya üretimi birer halı ayrıca pilot Muzaffer ve Mersin Tayya-

resi pilotu Bedri Beylere ayrıca birer kol saati hediye edildi (Konya Tayyaresi, 1926: s. 23-24).

Fotoğraf 8: Konya Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Edremit Tayyaresi

Fotoğraf 9: Edremit Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Edremit Tayyaresinin isim koyma töreni, 1926 yılı 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı günü gerçekleştirilmiştir. Edremit'te resmigeçit töreninin akabinde isim koyma törenine Akçay sahilinde başlanmıştır. Filo komutanı Hasan Kamil Bey, Edremit ismini taşıyacak tayyare hakkında kısa bir bilgilendirme yapmış. Ardından Osman Zeki Bey, halkın coşku dolu duygularını dile getirmiş. Bağışlarının ve hediyelerinin sayısının artarak devam edeceği hususunda Edremitliler adına söz vermiştir. Alkışlar devam ederken Tayyare Cemiyeti Fahri Başkanı Miralay Sıtkı Bey, tayyarenin ismini örten örtüyü kaldırıp, uçağın üzerinde yazılı Edremit ismini halka göstererek törene son vermiştir. Daha sonra tayyareler halkın uğur ve selamet dilekleriyle gösteri uçuşları yapmış, halkın uğurlamalarıyla filolarına katılmak üzere birliklerine geri dönmüşlerdir (Edremit, 1926: s.16).

Bursa Tayyaresi

Yeşil Bursa adını taşıyacak olan tayyare, salı günü öğleden önce Bursa semalarında dolaşarak halka Tayyare Cemiyeti'nin selam ve şükranlarını sunan bildirimler atıp, sonrasında iniş yapmıştır. Mülki ve Askeri İşler Temsilcileri, Jandarma Mensupları, Sanayi Mektebi bando takımı, halk ve gazetecilerin toplanması sonucunda isim verme töreni İstiklal Marşı ile başlamıştır.

Halk Fırkası Kâtibi Saim Bey, Tayyare Cemiyeti adına havacılık ve havacılığın geliştirilmesinde tayyarelerin önemini tekrar tekrar ifade eden cümleler sarf etmişti. Ardından hayatını kaybeden hava kahramanlarının ruhuna bir Fatıha hediye ederek konuşmasını tamamlamıştır.

Vali yerine Hukuki İşler Müdürü konuşmasını tamamlayarak tayyareye “*Yeşil Bursa Sayı 1*” ismini vermiştir. Tayyarecilere ise hediyeler verilmiştir. Daha sonra Valinin de eşlik etmesiyle tayyare Bursa üzerinde gösteri turuna çıkmış ve teşekkürler içeren bildirimler atmıştır. Bu bildirimlerden biri ise müzayedeye konularak önemli bir hasılat elde edilmiştir. Bu müzayedeye birçok kişi katılmıştır. Aynı günün akşamı Tayyare Cemiyeti, ertesi gün akşamı da Bursa Belediyesi tarafından tayyareciler şerefine bir ziyafet verilmiş, ziyafetin ardından tekrar bir müzayede düzenlenmiş ve bağışlar toplanmaya devam edilmiştir.

İsim verilen tayyare Bursa'da dört gün misafir edilmiş, bu sürede köylere ve kasabalara yapılan uçuşlarla bildirimler dağıtılmıştır. Bu bildirimlerden biri:

“Köylü Kardeşler!

Köyünüz üzerinden geçen bu gümüş kanatlı tayyare sizindir. Kendi dileğinizle verdiğiniz para ve zahire ile alınmıştır. Onun en küçük parçasında hepimizin, hepimizin hususu var.

Tayyaremizin ismini “Yeşil Bursa Sayı-1” koyduk. Güzel köylerinizi selamlayan başınızın üstünde uçan tayyaremize birkaç eş daha almak için sizin sayı 1,2,3,4

vb. hava cömertliğinize güveniyoruz. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da olacak yardımlarınızla yakın zamanda “Yeşil Bursa” kartallarımızı Bursa’mızın se-masında göreceğiz.

Var olun sevgili kardeşlerimiz!

Bursa Tayyare Cemiyeti” ifadelerini içeriyordu. Bütün okullar ve halk tarafın-dan Yeşil Bursa isimli tayyare ziyaret edilmiş, bu ziyaretler esnasında tayyareciler ta-rafından Cemiyetin hedefleri ve halkın bilinçlendirilmesi doğrultusunda tayyare ve tayyarecilik hususunda ayrıntılı bilgiler verilmiştir (Bursa, 1926: s.16).

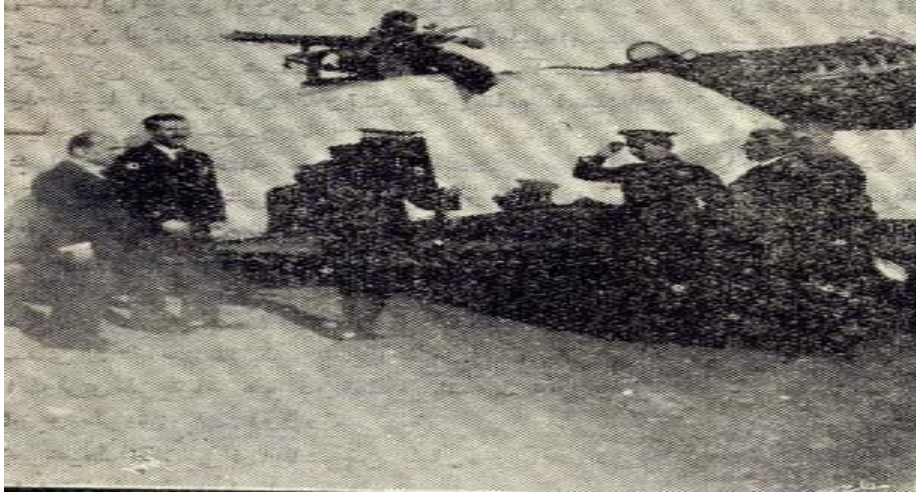
Fotoğraf 10: Bursa Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Diyarbakır Tayyaresi

Birinci Diyarbakır Tayyaresi, Cumhuriyet Bayramı günü ismi verilen tayyare-lerden biridir. İsim verme töreni Diyarbakır’ın Dağ Kapısı’nın dışında kalan ve uçuş alanına yakın büyük bir kalabalığın doldurduğu bölgede saat 14.00’te gerçekleştiril-miştir. Diyarbakır Tayyare Cemiyeti Başkanı Doktor İhsan Bey, çiçeklerle ve rozet-lerle süslenmiş bir top üzerine çıkarak Diyarbakırlıların gösterdikleri vatanperverlik-leri takdir edip tayyareye olan ihtiyacın gerekliliği üzerinde durmuştur. Akabinde bu konuşmaya cevaben Diyarbakır Belediye Başkanı Nazım Bey ve Üçüncü Kolordu Müfettişi İzzettin Paşa da konuşma yapmışlardır. Bando takımı İstiklal Marşı’nı çal-maya başlamış ve büyük bir saygıyla Müfettiş Paşa’nın tayyarenin ismini örten atlası kesmesiyle alkışlar içerisinde Diyarbakır yazısı görünmüştür. Akabinde tayyarenin ismini örten atlası kesen makas müzayedeye konulmuş ve 1256 liraya Diyarbakır Be-lediyesi’ne verilmiştir. Diyarbakır’ın vatanperver tüccarlarından Seyit Efendi elli lira vererek tayyare ile uçuş için yeni bir müzayede başlatmıştır. Müzayede tamamlanmış

ve Seyit Efendi iki yüz liraya yirmi dakika tayyareye binme hakkı kazanarak Diyarbakır üzerinde uçmuştur. Uçuş esnasında halka şükran ifadeleri yazılı bildiriler atılmıştır.

Beyannamelerin atılarak halka teşekkürlerin sunulmasının ardından isim verme töreni halkın büyük mutluluğu ile son bulmuştur (Diyarbakır, 1926: s.16).

Fotoğraf 11: Diyarbakır Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Mersin Tayyaresi

Fotoğraf 12: Mersin Tayyaresi İsim Koyma Töreni

Bu isim koyma töreni 1926 yılı 2 Kasım Salı günü saat 15.00'te Mersin'de kalabalık bir grubun eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Tayyare Cemiyeti adına Hamdi Bey, halka tebrik, şükran ve teşekkürlerini sunmuştur, halk adına da Süleyman Fikri Bey bağışlayacakları tayyare sayısını artıracaklarına söz vermiştir. Ardından tayyarecilere Mersinliler adına beşlik iki cumhuriyet altını ve rozet hediye edilmiş, ziyafet verilmiştir. Böylelikle isim verme töreni sonlanmıştır (Mersin, 1926: s.16).

Eskişehir Tayyaresi

1927 yılı Cumhuriyet Bayramı törenin yapıldığı Cuma günü saat 11.00'de, "Birinci Eskişehir Tayyaresi" isim koyma töreni yapıldı. Sabahın erken saatlerinden itibaren halk; sevinç içinde, özenle hazırlanan tayyare meydanına ulaşmak için yola çıkmışlardı. Meydanda çadırlar kurulmuş, yüzlerce tayyare sıraya dizilmişti. Bunlardan son sistem ve mükemmel bir avcı tayyaresinin Eskişehir adını alacak olması Eskişehirliileri gururlandırmıştı.

Fotoğraf 13: Eskişehir Tayyaresi Teslim Töreni

Tören alanında Temyiz Mahkemesi Başkanı ve üyeleri, devletin ileri gelenleri, üst düzey adli ve askeri personel ve başkanlar, zabıta ve halk, baro, ticaret odası üyeleri, bulunuyordu. Bu toplanan kalabalığın önünde Türk bayrağı göndere çekildi ve sancak merasiminden sonra Tayyare Cemiyeti Başkanı Kâmil Bey, bir konuşma yaptı. Sonrasında tayyareye Eskişehir isminin verilmesi ile tören tamamlandı (Eskişehir, 1927: s.6).

Uşak Tayyaresi

Fotoğraf 14: Uşak Tayyaresi Teslim Töreni

Uşak halkı tarafından yapılan bağışla alınan tayyarelerden birine Uşak ismi, yardımı yapan halkın huzurunda icra edilen törenle verilmiştir (Uşak Tayyaresi, 1926: s. 23).

Sonuç

Türk Milleti, Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren yoğun, sürekli ve tüm kaynakları tüketici savaşlar yaşamıştır. Tüm bu savaşlar içerisinde havacılık unsurlarının, savaşın seyrini nasıl değiştireceği bizzat yaşanarak görülmüştür. Savaşların yıkıcılığının yanında, öğrenilen diğer bir husus da havacılığın, sadece savaşların seyrini değiştirmekte değil ülkelerin geleceklerinin tesisinde de son derece önemli bir role sahip olduğudur.

Yapılması gereken Türk havacılığının geliştirilmesi ve gelişmiş ülkeler seviyesine ulaştırılmasıydı. Tüm bu düşüncelerle hareket eden genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri, ülkenin yıpranmış tükenmeye yüz tutmuş kaynakları içerisinde bu gelişim sürecine nasıl katkı sağlayacaklarının arayışı içine girmişlerdir. Ülkenin az gelişmişlik ve ekonomik yetersizlikleri doğrultusunda milletin desteğine başvurmadan başka çarelerinin olmadığını düşünüyorlardı. Bu düşüncelerini gerçekleştirebilmek için halkın kaynak ve desteğini esas alacak, onlarla birlikte hareket edecek bir oluşuma gerek duymaları üzerine Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasına karar vermişlerdir Türk Tayyare Cemiyeti, yakın ve uzak hedeflerini belirleyerek halkın desteğiyle Türk havacılığını arzu edilen seviyeye çıkarmak görevi ile yola çıkartılmıştır. Cemiyet, istenen seviyede desteği yakalayabilmek için halkın bilinçlenmesi, havacılığın öneminin kavranması, havacılığın ülkenin bekası için vazgeçilmez bir

unsur olduğunun anlaşılması amacıyla birçok faaliyete girişmiştir Bu amaçları doğrultusunda, 30 Ağustos Zafer Bayramı gününün, Tayyare Bayramı olarak da kutlanması için gerekli girişimlerde bulunulmuş ve bunda başarılı olunmuştur. Artık 30 Ağustos Tarihi, yurdun genelinde, 30 Ağustos, Zafer ve Tayyare Bayramı olarak kutlanmaktaydı. Cemiyet de bu günlerde, azami gayret göstererek, yaptığı çeşitli etkinliklerle halkı cezbederek, amaçları doğrultusunda yönlendirmekteydi. Bu kutlamalar esnasında mutlaka tayyareciliğin önemi, gelecekteki yeri, sanayinin gelişiminde oynayacağı rolü, memleket insanının gelişimine sağlayacağı katkı, gelişmiş devletlerin bu alanda geldikleri konumu içeren konuşmalara yer verildi. Anlatımlarla, halkın ilgisinin çekilmesi yoluna gidildi, ardından yüksek düzeyde maddi yardımlar sağlandı. Yine bayram etkinliklerinde halkın sağladığı destekler bizzat ifşa edildi. Halkın yaptığı yardımların, ne maksatla, nerede, nasıl kullanıldığı halka bizzat gösterildi. Böylelikle halkın memnuniyeti sağlanırken, cemiyetin güvenilirliği arttırılarak emin adımlarla yola devam edilebildi. Bu doğrultuda bayramların en görkemli ve halkı onurlandıracak etkinliği kapsamında ilk sırada, halkın yaptığı yardımlarla alınan uçaklara “*ad verme töreni*”- isim verilmesi gelmekteydi. Yapılan yardımlar neticesinde, satın alma yolu ile temin edilen uçaklara, yardımı yapanların yahut yaşadıkları bölgenin isimleri verildi. Bu yolla, yardım yapanlar övüldü ve Türk havacılığının belirli bir seviyeye ulaşması sağlandı. Cemiyetin, yakın hedef olarak belirlediği, ihtiyaç duyulan uçakların satın alınması, böylelikle bir süreliğine gerçekleştirilmiş oldu. Ancak, uzak hedef olarak belirlenen Türk milletinin kendi tayyare fabrikasını kurma girişimleri başlangıçta kısıtlı seviyede gerçekleşmiş olsa da aynı Tayyare Bayramlarının bir süre sonra kutlanmayışı ve unutulması gibi istenen seviyeye ulaşamadı.

Erken Cumhuriyet Dönemi yöneticilerinin, çok yoğun ve etkili bir şekilde faaliyet gösterdiği Türk Havacılığının gelişimi süreci maalesef ne cemiyetin ne de yöneticilerin istedikleri, arzuladıkları seviyede sürdürülememiş ve istenen seviyeye getirilememiştir. Bunda fikri sürekliliğin devam ettirilememesinin ve 1940’lardan sonra havacılığa gereken önemin verilememesinin etkili olduğunu söylememiz mümkündür.

Kaynakça

- “Balıkesir, İkinci Kolordu Tayyareleri”. (15 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 14, s. 21-22.
- “Bursa”. (1 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 13, s. 16.
- “Diyarbakır”. (1 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 13, s. 16.
- “Edirne, Uzunköprü Tayyareleri”. (15 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 14, s. 20.
- “Edremit”. (1 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 13, s. 16.
- “Eskişehir”. (1 Kânunusani 1927). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 15, s. 6.

- “Konya Tayyaresi”. (15 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 14, s. 23-24.
- “Mersin”. (1 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 13, s. 16.
- “Ödemiş, Bergama, Akhisar, Kemalpaşa Tayyareleri”. (15 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 14, s. 20-21.
- “Uşak Tayyaresi”. (15 Kânunuevvel 1926). *Türk Hava Mecmuası*, Sayı: 14, s. 23. *Akşam* gazetesi, 30 Ağustos 1936, s. 4. *Anadolu* gazetesi, 29 Ağustos 1934, s.1. *Anadolu* gazetesi, 30 Ağustos 1934, s. 1.
- Aslan, Ahmet. (2014). “Tayyare Cemiyeti’nin Propaganda Faaliyetleri ve Tayyare Bayramları”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, s. 141-150.
- Aydın, Abdurrahim Fahimi. (2011). “Tayyareden Uçağa: Milli Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 31, s. 51-84.
- Ayın Tarihi*. (1-31 Mayıs 1935). Sayı: 18, s. 136. *Babalık* gazetesi, 21 Ağustos 1936, s. 2. *Babalık* gazetesi, 28 Ağustos 1936, s. 1.
- Bingöl, İhsan. (1937). *Türk Gençlerine Havacılık Dersleri*. İstanbul: Ahmet İhsan Basımevi. *Cumhuriyet* gazetesi, 31 Ağustos 1929, s.1-3.
- Evsile, Mehmet. (2002). “Atatürk Devri Harp Sanayi (1920-1938)”. *Türkler*, Cilt: 17, s.720. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Fotoğraf 1-15. 02 Kasım 2018 tarihinde <http://www.tayyareci.com/bagisucak/index.asp> adresinden erişildi.
- Gaziantep* gazetesi, 31 Ağustos 1931, s. 2.
- Gökmen, Şakir Hazım. (01.09.1935). “Ulusal Hava Seferberliği”. *Ulus*, s. 2
- Gürer, Turgut (2006). *Atatürk’ün Yaveri Cevat Abbas Gürer* (2. bs.). İstanbul: Özkaran Matbaacılık.
- Hâkimiyeti Milliye* gazetesi, 1 Eylül 1931, s. 5.
- Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçe Şube Müdürlüğü (2005). *Gönüllülerden Göklere*. Ankara.
- Hürkuş Vecihi. (2008). *Havada 1915-1925* (3. bs.). İstanbul: Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği Yayınları.
- Hürkuş, Vecihi. (2000). *Bir Tayyarecinin Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tayyare Cemiyeti Mecmuası*. (10 Aralık 1925). Sayı: 16-18, s. 3

- Tayyare Cemiyeti Mecmuası*. (10 Aralık 1925). Sayı: 16-18, s. 3.
- Türk Hava Mecmuası*. (15 Kânunuevvel 1926). Sayı: 14, s. 23.
- Türk Hava Mecmuası*. (1 Kânunuevvel 1926). Sayı: 13, s. 17.
- Türk Hava Mecmuası*. (1 Kânunuevvel 1926). Sayı: 13, s. 18.
- Türk Hava Mecmuası*. (15 Kânunuevvel 1926). Sayı: 14, s. 22.
- Türk Tayyare Cemiyeti. (1925). *Nizamname-i Esasi*. Ankara: Ankara Matbaası.
- Türk Tayyare Cemiyeti. (1932). *Esas Nizamname ve Madalya Nizamnamesi*. Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası.
- Türk Tayyare Cemiyeti. (1932). *Türk Tayyare Cemiyeti Beşinci Kongre Zabıtları 27-28 Teşrinisani*. Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası.
- Ulus gazetesi*, 30 Ağustos 1937, s. 2-3.
- Ulus gazetesi*, 31 Ağustos 1935, s. 1.
- Yalçın, Osman. (2010). “Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri”, *Akademik Bakış*, Sayı: 6, s. 191-212.
- Yalçın, Osman. (2012). “Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kurumu”, *Akademik Bakış*, Sayı: 11, s. 267-291.